

SCENARIUSZ ZAJĘĆ SZKOLNYCH:

Polacy ratujący Żydów podczas II wojny światowej na przykładzie Rodziny Dzedziców, Jantoniów oraz Gaconiów i Ulmów

Cele lekcji:

1. Uczniowie zapoznają się z historią rodziny Mikołajków oraz rodziny Świerczków ratujących Żydów podczas II wojny światowej.
2. Uczniowie uczą się pracy zespołowej, aktywnie uczestnicząc w tworzeniu pytań na podstawie przeczytanego tekstu.
3. Rozwijanie umiejętności analizy tekstu poprzez wyciąganie słów kluczowych i formułowanie pytań.

Czas trwania: 45 minut

Materialy:

- Teksty o rodzinie Dzedziców oraz Jantoniów oraz Gaconiów mieszkańców Brzostka i okolic oraz rodziny Ulmów.
- Karteczki z imionami uczniów do losowania grup (podział na grupy może być przeprowadzony w dowolny sposób).

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie (5 minut)

- Nauczyciel rozpoczyna lekcję od krótkiego wstępu na temat rodzin, które ryzykowały życie, aby ratować Żydów podczas II wojny światowej, w tym rodzinę **Dzedziców, Jantoniów oraz Gaconiów i Ulmów**.
- Wyjaśnia, że zadaniem uczniów będzie praca zespołowa nad tekstem, w którym będą musieli znaleźć najważniejsze informacje i na ich podstawie stworzyć pytania.

2. Podział na grupy i wyjaśnienie zasad (5 minut)

- Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy. Każda grupa otrzymuje inny tekst (Grupa 1 – tekst o rodzinie Dzedziców, Grupa 2 – tekst o rodzinie Jantoniów oraz Gaconiów, Grupa 3 – tekst o rodzinie Ulmów.)
- Każda grupa ma za zadanie znaleźć jednowyrazowe słowa kluczowe związane z bohaterami ich tekstu i ułożyć do nich pytania, których odpowiedzi będą właśnie tymi słowami.
- Grupa, która ułoży więcej poprawnych pytań w określonym czasie, wygrywa.

3. Praca w grupach (15 minut)

- Uczniowie pracują w grupach, analizując tekst i wybierając słowa kluczowe. Następnie formułują pytania.
- Nauczyciel naprowadza uczniów, jeśli mają trudności.

Przykładowe słowa kluczowe i pytania do tekstu dla grupy I - o rodzinie Dzedziców:

1. **Brzostek** – Pytanie: *W jakim miasteczku mieszkała rodzina Dzedziców przed II wojną światową?*
2. **Sala** - Pytanie: *Jak nazywała się Żydówka, która ukrywała się wraz z dziećmi u rodziny Dzedziców?*
3. **Wojciech** - Pytanie: *Kto był głową rodziny Dzedziców, zajmującym się handlem i rolnictwem?*
4. **Bronisława** - Pytanie: *Jak miała na imię żona Wojciecha Dzedzica?*

5. **Zofia** - Pytanie: Jak miała na imię córka Wojciecha i Bronisławy Dziedziców, która korespondowała z ocalonymi po wojnie?
6. **Stanisław** - Pytanie: Który syn Wojciecha i Bronisławy Dziedziców pomagał w ukrywaniu Żydów?
7. **Józefa** - Pytanie: Jak miała na imię druga córka rodziny Dziedziców?
8. **Gestapo** - Pytanie: Kto przeszukiwał dom Dziedziców w poszukiwaniu ukrywających się Żydów?
9. **Stodoła** - Pytanie: W jakim miejscu Żydzi byli ukrywani przez rodzinę Dziedziców?
10. **Las** - Pytanie: Gdzie Żydzi ukrywali się z przerwami, gdy opuszczali gospodarstwo Dziedziców?
11. **Piekarz** - Pytanie: Kim z zawodu był Józef Fisch, jeden z ukrywanych przez rodzinę Dziedziców Żydów?
12. **Obóz** - Pytanie: Z jakiego miejsca uciekł Adam Szus, zanim znalazł schronienie u rodziny Dziedziców?
13. **Szus** - Pytanie: Jak miał na imię ocalały, który przez 10 dni ukrywał się w stodole Dziedziców, zanim zabrali go partyzanci?
14. **Zosia** - Pytanie: Jak miała na imię córka Sali Schönwetter, która po wojnie została dentystką?
15. **Zagłada** - Pytanie: Jak nazywa się masowe morderstwo Żydów w trakcie II wojny światowej, które rodzina Dziedziców pomogła przetrwać kilku osobom?
16. **Szus** - Pytanie: jak się nazywał Żyd, który po wojnie wyemigrował do Australii i korespondował z Zofią Trojan - córką rodziny, która ocaliła mu życie?

Przykładowe słowa kluczowe i pytania do tekstu dla grupy II - o rodzinie Jantoniów i Gaconiów

1. **Jantoni** - Pytanie: U kogo ukrywała się żydowska rodzina Fischów podczas niemieckiej okupacji?
2. **Gacoń** - Pytanie: Jak nazywało się małżeństwo, które ryzykowało życie, pomagając żydowskiej dziewczynce z rodziny Korzenników?
3. **Jantoniów** - Pytanie: Która słynna rodzina ukrywająca Żydów miał swoje gospodarstwo w Woli Brzostockiej?
4. **Fisch** - Nazwisko rodziny żydowskiej ukrywanej przez Jantoniów.
5. **Las** - W jakim miejscu ukrywała się rodzina Fischów po opuszczeniu gospodarstwa Jantoniów?
6. **Gestapo** - Kto zorganizował obławę, w wyniku której zamordowano żydowskie rodziny Fischów i Jana Jantonia?
7. **Bronisława** - Jak miała na imię żona Jana Jantonia, która pomagała w ukrywaniu Żydów?
8. **Ruchla** - Jak miała na imię jedna z córek Żydów Heni Fisch, która ukrywała się u Jantoniów?
9. **Feiga** - Jak miała na imię druga córka Heni Fisch, która ukrywała się u Jantoniów?
10. **Rojza** - Jak miała na imię trzecia córka Heni Fisch, która również ukrywała się u Jantoniów?
11. **Mojżesz** - Jak miał na imię syn Heni Fisch, który ukrywał się z rodziną?
12. **Estera** - Kto był wnuczką Żydów Heni Fisch, ukrywającą się u Jantoniów?
13. **Apolonia** - Jak miała na imię kobieta z małżeństwa Gaconiów, które przyjęło żydowską dziewczynkę pod swój dach?
14. **Stanisław** - Jak miał na imię mąż Apolonii, który zginął wraz z nią i żydowską dziewczynką?
15. **Korzennik** - Z jakiej rodziny pochodziła żydowska dziewczynka, którą opiekowali się Gaconiowie?
16. **Granatowa** - Która policyjna formacja policyjna współpracowała z Niemcami podczas obławy na Żydów?
17. **Obława** - Jak nazywa się akcja, w której zorganizowano zasadzki na ukrywających się Fischów i Jana Jantonia?
18. **Shoah** - W której Fundacji znajduje się zapis wspomnień ocalałych z tych wydarzeń?

Przykładowe słowa kluczowe i pytania do tekstu dla grupy III - o rodzinie Ulmów:

1. **Markowa** - Pytanie: W jakiej miejscowości mieszkała rodzina Ulmów ratująca Żydów podczas II wojny światowej?
2. **Wiktoria** - Pytanie: Jak miała na imię żona Józefa Ulmy?
3. **Goldman** - Pytanie: Jakie było nazwisko jednej z rodzin żydowskich ukrywanych przez Ulmów?
4. **Fotografia** - Pytanie: Jaką pasję rozwijał Józef Ulma, dzięki której mamy dzisiaj zdjęcia z Markowej?
5. **Strych** - Pytanie: W jakim miejscu w domu Ulmów ukrywali się Żydzi?
6. **Leś** - Pytanie: Pytanie: Jak nazywał się granatowy policjant, który zdradził ukrywanych Żydów w domu Ulmów?
7. **Dieken** - Pytanie: Kto dowodził niemiecką żandarmerią podczas egzekucji rodziny Ulmów?
8. **Didner** - Pytanie: Jakie było nazwisko jednej z żydowskich kobiet, ukrywanych przez Ulmów?

9. **Zbrodnia** - Pytanie: Jakim słowem określa się masowe morderstwo, które miało miejsce 24 marca 1944 roku w Markowej?
10. **Kokot** - Pytanie: Który z niemieckich żandarmów brał czynny udział w egzekucji i został później osądzony?
11. **Łańcut** - Pytanie: W jakim mieście znajdował się posterunek żandarmerii odpowiedzialnej za akcję w Markowej?
12. **Beatyfikacja** - Pytanie: Jaki proces kościelny zakończył się 10 września 2023 roku w Markowej w odniesieniu do rodziny Ulmów?

4. Prezentacja wyników pracy (10 minut)

- Każda grupa po kolei prezentuje swoje pytania. Grupa przeciwna może spróbować odpowiedzieć na pytania konkurentów.
- Nauczyciel ocenia, które pytania są poprawne, i zapisuje punkty na tablicy.

5. Podsumowanie (5 minut)

- Nauczyciel podsumowuje wyniki, ogłaszając grupę, która ułożyła więcej pytań. Zwycięska grupa może otrzymać ocenę za aktywność.
- Ułożone pytania i odpowiedzi tworzą pracę w konkursie „Schowaj słowo – odkryj historię” o Polakach Ratujących Żydów na Podkarpaciu w czasie II wojny światowej.
- Nauczyciel zleca przepisanie wyników pracy w grupie do arkusza konkursowego i przesyła do na adres fundacja@niepoddamsię.pl jako pracę konkursową.
- Nauczyciel zachęca do refleksji nad odwagą i bohaterstwem rodzin takich jak Mikołajkowie, Świerczkowie i Ulmowie.

Efekty:

- Uczniowie zapoznają się z historią Polaków, którzy ratowali Żydów podczas wojny.
- Zostaną zmotywowani do pracy zespołowej i aktywnego udziału w zajęciach.

TEKST: GRUPA I

BOHATEROWIE RATUJĄCY ŻYDÓW - RODZINA DZIEDZICÓW

HISTORIA

Rodzina Dziedziców – Wojciech, Bronisława i ich dzieci Stanisław, Józefa oraz Zofia – mieszkała w Brzostku, małym galicyjskim miasteczku, gdzie przed wojną żyło około 1500 osób, z czego 500 stanowili Żydzi. Społeczność polska i żydowska współistniała w zgodzie do wybuchu II wojny światowej. Wojciech Dziedzic był rolnikiem, ale zajmował się również handlem, dostarczając towary do sklepów brzosteckich Żydów. W 1942 roku, w ramach niemieckiej eksterminacji Żydów, wielu mieszkańców Brzostka zostało zamordowanych, w tym 260 osób wywiezionych do lasu w Podzamczu. W tym czasie rodzina Dziedziców, ryzykując własne życie, zaczęła ukrywać Żydów, w tym Salę Schönwetter i jej dzieci, Zosię i Manka. Sala, po ucieczce z getta w Dębicy, przebywała u Dziedziców przez blisko trzy lata, z przerwami ukrywając się w lesie. Żydzi byli ukrywani w stodole, stajni i innych kryjówkach. Pomocy udzielano również innym osobom, w tym Józefowi Fischowi, piekarzowi z Jasła.

Wojna była pełna niebezpiecznych sytuacji. Sala Schönwetter opowiadała o jednym z najbardziej ryzykownych momentów, kiedy to gestapo przyszło do domu Dziedziców, podejrzewając, że ukrywają Żydów. Mimo dokładnego przeszukania domu, w tym strychu, gdzie Sala i jej dzieci były ukryte, Niemcom nie udało się ich znaleźć, choć w pewnym momencie żołnierz dźgał widłami siano, pod którym się schowali. Pomimo zagrożenia, Wojciech i Bronisława Dziedzicowie nie zaprzestali pomocy, dostarczając ukrywającym się jedzenie i wodę. Innym ocalałym, któremu Dziedzicowie pomogli, był Adam Szus, który uciekł z obozu pracy we Lwowie i po pieszej wędrówce dotarł do Brzostka. Przez 10 dni przebywał w stodole Dziedziców, gdzie Wojciech codziennie przynosił mu jedzenie. Po tym czasie Szusa zabrali partyzanci, z którymi ukrywał się w lesie do końca wojny.

Wielu Żydów z Brzostka nie przeżyło wojny, jednak dzięki rodzinie Dziedziców oraz kilku innym polskim rodzinom, kilka osób przetrwało Zagładę. Sala Schönwetter, jej dzieci oraz Adam Szus po wojnie wyjechali z Polski, ale przez wiele lat utrzymywali kontakt z rodziną Dziedziców. Adam Szus, który wyemigrował do Australii, przez ponad 70 lat korespondował z Zofią Trojan, córką Dziedziców. To on wystarał się o nadanie tytułu Sprawiedliwych wśród Narodów Świata dla Wojciecha i Bronisławy Dziedziców oraz Zofii. Medal ten otrzymali w 2006 roku. Sala Schönwetter również była bardzo wdzięczna rodzinie za pomoc. Jej córka Zosia, która została dentystką, do dziś utrzymuje kontakt z potomkami rodziny Dziedziców. Wspomnienia Zofii Trojan, która była dzieckiem w czasie wojny, opisują odwagę jej rodziców, którzy mimo ogromnego ryzyka pomagali swoim żydowskim sąsiadom.

TEKST. GRUPA II

BOHATEROWIE RATUJĄCY ŻYDÓW - RODZINA JANTONIÓW ORAZ GACONIÓW

HISTORIA

Latem 1942 roku, w trakcie likwidacji ludności żydowskiej w Brzostku, Henia Fisch wraz z trzema córkami, synem i wnuczką zdołała uciec i schronić się u Jana i Bronisławy Jantoniów, mieszkających w Woli Brzosteckiej. Rodzina Fischów częściowo ukrywała się na terenie gospodarstwa Jantoniów w specjalnie przygotowanej kryjówce, a częściowo w pobliskim lesie. Niestety, podczas jednej z obław, 8 grudnia 1942 roku, polscy granatowi policjanci, współpracujący z niemieckimi siłami, wytropili i zamordowali Fischów. Zginął również Jan Jantoni, który nieświadomy zagrożenia, zmierzał do kryjówki z jedzeniem. Wszystkie ofiary zostały pogrzebane na miejscu egzekucji, w zbiorowej mogile, gdzie spoczywają do dziś.

Za swoje poświęcenie, 3 września 1992 roku Bronisława i Jan Jantoni zostali uhonorowani tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. W ich niewielkim gospodarstwie, w połowie 1942 roku, schronienia szukała rodzina Fischów: Sara Henia, jej dzieci Ruchla, Feiga, Rojza oraz Mojżesz, a także wnuczka Estera. Przez około trzy miesiące ukrywali się w domu Jantoniów, a następnie w kryjówce w lesie. Pomoc Jantoniów, najprawdopodobniej wspieranych przez kilku innych mieszkańców wsi, polegała na dostarczaniu jedzenia i innych niezbędnych rzeczy. Niestety, na skutek donosu, niemieckie siły, wspomagane przez granatową policję, zorganizowały obławę, odkryły kryjówkę w lesie i zamordowały ukrywających się Żydów oraz Jana Jantonia.

Kilka kilometrów na południe od miejsca tragedii Fischów i Jantoniów, na pograniczu wsi Bukowa i Januszkowice, bezdzietne małżeństwo Apolonii i Stanisława Gaconiów przyjęło pod swój dach żydowską dziewczynkę z rodziny Korzenników. Dziewczynka była przedstawiana jako siostrzenica Apolonii, jednak jej żydowskie pochodzenie zostało wykryte przez Niemców. 28 maja 1943 roku funkcjonariusze jasielskiego Gestapo przybyli do domu Gaconiów i na miejscu zamordowali dziecko oraz jego opiekunów. Ciało Apolonii i Stanisława zostało pogrzebane w miejscu egzekucji, a kilka tygodni później ich zwłoki przeniesiono na cmentarz. Dziewczynka z rodziny Korzenników pozostała pochowana w miejscu tragedii.

Wspomnienia tych wydarzeń zachowały się w relacjach ocalałych. W archiwum Fundacji Shoah znajduje się opis tej zbrodni, w którym Tema Krueger, ocalała z Holokaustu, opowiada o losach swojej rodziny. Wspomina, jak jej wujek zdecydował się oddać córkę, blondwłosą dziewczynkę o niebieskich oczach, rodzinie Gaconiów. Mimo że nikt nie podejrzewał, że jest Żydówką, wieść o jej pochodzeniu dotarła do Niemców. Gdy gestapo przybyło do domu Gaconiów, próbowało torturami wydobyć od małżeństwa informację o żydowskim pochodzeniu dziecka. Po brutalnym przesłuchaniu, opiekunowie przyznali się, co doprowadziło do zamordowania całej trójki: męża, żony i dziewczynki.

TEKST. GRUPA III

BOHATEROWIE RATUJĄCY ŻYDÓW - RODZINA ULMÓW Z MARKOWEJ

Józef Ulma (ur. 2.03.1900 r. w Markowej), **Wiktoria Ulma** (ur. 10.12.1912 r. w Markowej)

Miejsce działania:

Markowa, województwo podkarpackie (dawne województwo lwowskie)

Udzielanie pomocy:

Saul Goldman (ur. w 1883 r. w Hadlach Kańczuckich; wcześniej używał nazwiska Rosengarten); **Baruch Goldman** (ur. w 1911 w Łańcucie); **Mechel Goldman** (ur. w 1914 r. w Łańcucie); **Joachim Goldman** (ur. w 1919 r. w Łańcucie); **Mojżesz Feiweł Goldman** (ur. w 1921 r. w Łańcucie); **Gołda Grunfeld** (ur. w 1913 r. w Markowej); **Lea Didner** (ur. w 1907 r. w Markowej) oraz **N.N.** (dziecko nieznanego imienia i nazwiska)

HISTORIA

Rodzina Ulmów mieszkała w Markowej, wsi położonej niedaleko Łańcuta, w województwie podkarpackim. Józef i Wiktoria Ulmowie prowadzili nowoczesne gospodarstwo, zajmując się sadownictwem, hodowlą jedwabników i pszczoł oraz uprawą warzyw. Józef, poza prowadzeniem gospodarstwa, był aktywnym działaczem społecznym – angażował się w Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej oraz Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”. Z pasją zajmował się też fotografią, elektrotechniką i historią. Jego żona, Wiktoria, zajmowała się domem i wychowywaniem sześciorga dzieci: Stanisławy, Barbary, Władysława, Franciszka, Antoniego i Marii, będąc w zaawansowanej ciąży z siódmym dzieckiem, gdy doszło do tragedii.

W trakcie okupacji niemieckiej, w grudniu 1942 roku, Ulmowie przyjęli pod swój dach ośmioro Żydów, w tym Saula Goldmana i jego czterech synów, którzy wcześniej otrzymywali pomoc od granatowego policjanta Włodzimierza Lesia. Pomoc ze strony Lesia zakończyła się jednak, a Żydzi musieli szukać innego schronienia, które znaleźli u Ulmów. Oprócz Goldmanów, w domu Józefa i Wiktorii ukrywały się także dwie żydowskie kobiety – Lea Didner i Gołda Grunfeld, córki Chaima Hersza Goldmana, wraz z małą córką Reszlą.

Przez ponad rok Żydzi ukrywali się na poddaszu domu Ulmów. Niestety, w 1944 roku, Włodzimierz Leś zdradził informację o kryjówce łańcuckiej żandarmerii. 24 marca 1944 roku o świcie do domu Ulmów przybył oddział niemieckiej żandarmerii pod dowództwem Eilerta Diekena, w towarzystwie granatowej policji, w tym Lesia. Po brutalnej egzekucji, w której wzięli udział m.in. Josef Kokot, Michael Dziewulski i Gustaw Unbehend, zastrzelono całą rodzinę Ulmów oraz ukrywających się Żydów, w tym małe dzieci. Najpierw zamordowano Żydów, a potem Józefa i Wiktorię Ulmów. Decyzję o zabiciu dzieci podjął dowódca Dieken, który argumentował, że „gromada nie będzie miała z nimi kłopotu”.

Wiktoria Ulma była wówczas w zaawansowanej ciąży. Niemcy splądrowali dom, a następnie nakazali miejscowym chłopom pogrzebać ofiary. Ciała Ulmów zostały później ekshumowane i pochowane na lokalnym cmentarzu. Wśród żandarmów odpowiedzialnych za zbrodnię tylko Josef Kokot został osądzony i skazany na karę śmierci, zamienioną na dożywotnie więzienie. Włodzimierz Leś został zastrzelony przez polskie podziemie jeszcze w 1944 roku.

Rodzina Ulmów stała się symbolem heroizmu Polaków, którzy ryzykowali życie, ratując Żydów w czasie II wojny światowej. 13 września 1995 roku Józef i Wiktoria zostali pośmiertnie uhonorowani tytułem „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata” przez Instytut Yad Vashem. W 2003 roku rozpoczął się ich proces beatyfikacyjny, a w 2010 roku prezydent Lech Kaczyński odznaczył ich Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W 2016 roku w Markowej otwarto Muzeum Polaków Ratujących Żydów im. Rodziny Ulmów, które upamiętnia ich bohaterski czyn.

10 września 2023 roku odbyła się msza beatyfikacyjna Józefa i Wiktorii Ulmów oraz ich siedmiorga dzieci, włączając ich do grona błogosławionych. Szczątki rodziny zostały przeniesione do kościoła parafialnego w Markowej, gdzie umieszczono je w specjalnym sarkofagu. Od 2018 roku, decyzją Prezydenta RP, 24 marca obchodzony jest Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką, upamiętniający m.in. heroiczne poświęcenie rodziny Ulmów.

KONKURS „SCHOWAJ SŁOWO – ODKRYJ HISTORIĘ”
dla uczniów klas 7 i 8 szkół podstawowych z województwa podkarpackiego
upamiętniający bohaterski czyn Rodziny Ulmów oraz innych Polaków ratujących Żydów
podczas II wojny światowej na terenie województwa podkarpackiego.

FORMULARZ KONKURSOWY

lp.	PYTANIE	ODPOWIEDŹ	przyznana punktacja
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
11.			
12.			
13.			
14.			
15.			

16.			
17.			
18.			
19.			
20.			
21.			
22.			
23.			
24.			
25.			
26.			
27.			
28.			
29.			
30.			

Nazwa szkoły i klasy:

Liczba uczniów w klasie:

Imię i nazwisko nauczyciela/opiekuna:

Dane kontaktowe (telefon i adres e-mail):